

Música i anarquia. Els himnes anarquistes en català

Jordi Martí Font

Quan, a final dels anys setanta del segle passat, el punk va aparèixer com el més irreverent dels corrents del rock visibilitzats, de la cultura pop en general sempre que ens fixem en aquelles parts més mediàtiques, podem afirmar que l'anarquisme va trobar tant en l'actitud com en les formes i continguts un espai d'expressió que segurament encara ara no ha estat valorat com cal si fem cas a tots els canvis que aquest va provocar.

Parlo, és clar, d'una actitud, del "fes-t'ho tu mateixa"; de lletres incendiàries del tipus "*I am an antichrist, I am an anarchist*"; però, sobretot, de formes autogestionàries de fer com les dels grups Crass o Dead Kennedys. Aquesta actitud, estesa arreu del món en tots els àmbits però sobretot en l'anarquista, incloïa un menyspreu absolut per molt diverses formes d'opressió, tant material com simbòlica. En l'àmbit simbòlic, eslògans com "Ni himnes ni banderes, ni estats ni fronteres" deixaven clar allò que es rebutjava. Era una actitud que només es podia entendre des d'un menyspreu absolut a l'Estat i a les fronteres, però no lligava de cap manera amb la pròpia tradició anarquista. Perquè és clar que cap anarquista defensava ni defensa els estats ni les fronteres i aquestes eren l'enemic a abatre però d'himnes i de banderes l'anarquisme n'ha creat i n'ha tingut durant anys i panys.

Aquest text intenta explicar, contextualitzar i fer conèixer, precisament, la creació d'himnes per part de l'anarquisme dels Països Catalans i en català al llarg dels segles XIX i XX, fins al maig de 1937, durant l'espai de temps que autors com Félix García Moriyón anomenen com a "període clàssic" de l'anarquisme.

Himnes republicans reciclats

Començarem aquest recorregut per un autor republicà federal, el figuerenc Abdó Terrades (1812-1856). Submergit en les teories icarianes d'Étienne Cabet que van precedir, en la primera meitat del segle XIX, l'aparició pública de l'internacionalisme anarquista el 1870 durant el Congrés Obrer de Barcelona, Tenades és autor de la lletra de "La Campana", que va esdevenir himne de múltiples revoltes i lluites desenvolupades des de les esquerres catalanes durant tot el segle, inclosa l'anarquista.

La música de l'himne s'atribueix, tot i que no n'està demostrada l'autoria, a Josep Anselm Clavé. El caràcter subversiu d'aquesta cançó, que va ser cantada per republicans, federalistes, catalanistes i anarquistes, la va convertir en un himne revolucionari que va ser perseguit per les autoritats, arribant a l'empresonament d'algunes persones pel sol fet de cantar-lo. Terrades, el seu autor, va ser un dels fundadors, a Barcelona l'any 1842, del periòdic de propaganda política *El Republicano* i va escriure la comèdia antimonàrquica *El Rei Micomicó*. El mateix 1842, fou elegit alcalde de Figueres, però les autoritats monàrquiques espanyoles no acceptaren la seva elecció perquè es negà a jurar lleialtat a la regència d'Espartero. L'elecció va haver de ser repetida fins a cinc vegades i, després de ser empresonat al castell de Sant Ferran de Figueres, es va haver d'exiliar a Perpinyà. Des d'allà, redactà el Pla de la Revolució, un programa republicà que es popularitzà gràcies a la seva cançó.

El seu company de lluites i ideologies, Josep Anselm Clavé (1824-1874), va ser, també, l'autor d'una versió en català del cant revolucionari francès "La Marsellesa", una versió que va arrelar a fons en les classes populars catalanes durant el Sexenni Democràtic. De fet, "La Marsellesa" no va ser popular només a l'Estat francès o entre les classes populars dels Països Catalans sinó que va esdevenir un himne revolucionari en l'àmbit europeu al llarg del segle XIX. Clavé, d'esquerres i republicà, mantingué una fluïda relació d'amistat i militància amb Narcís Monturiol i Abdó Terrades, amb qui fundà el primer periòdic qualificat com a "comunista". Els tres esdevindrien els principals promotors i difusors, juntament amb Joan Rovira i altres, de les idees cabetianes que portaren centenars d'utòpics europeus a fundar una comunitat icariana a Texas seguint les teories d'Étienne Cabet i el seu llibre *Viatge a Icaria* que Narcís Monturiol i Francisco J. Orellana traduïren al castellà. A començament dels anys quaranta del segle XIX, Anselm Clavé participà en les diverses revoltes que es desenvoluparen a Barcelona i per aquest motiu acabà a la presó de la Ciutadella. En sortir-ne, dedicà la seva vida a la difusió de la música i la lluita cultural entre les classes populars i esdevingué un dels principals impulsors del desenvolupament i l'expansió de les societats corals que tingué lloc sobretot a partir de 1850. En la dècada dels seixanta del segle XIX, va fer classes de cant a l'Ateneu Català de la Classe Obrera, on tingué l'anarquista Josep Llu-

nas com a deixeble. Llunas, també autor d'algun intent d'himne anarquista no reeixit, aprofità les classes per participar públicament en la interpretació, el 1881, de "La cova dels orbs", una òpera composta per Francesc de Paula Sánchez i Gavagnach rebuda amb fortes crítiques tant a l'autor com als intèrprets per la manca de qualitat musical d'un i altres.

Fills del poble

Va ser el mateix Llunas qui organitzà, el 1885 a Reus, el Primer Certamen Socialista, una mena de Jocs Florals anarquistes que tenien la intenció explícita d'obrir l'espai de la creació literària a la classe obrera. Llunas volia fer un certamen literari que també aplegués temàtiques socials, més enllà del jocfloralisme i dels temes obligats de pàtria, fe i amor i les seves corresponents flors. A Reus, ho va aconseguir i, davant l'èxit de convocatòria d'aquest primer certamen, ben aviat es proposa fer-ne una segona edició. El Segon Certamen Socialista, però, no va tenir Llunas com a centre motor ni Reus com a lloc on realitzar-se, tot i que va ser transcendental en la nostra història sobre els himnes anarquistes, ja que s'hi va triar el que seria el primer i més conegut himne anarquista fins a l'arribada de "A les barricades".

El Segon Certamen Socialista va tenir lloc, el 10 de novembre de 1889, al Palau de Belles Arts de Barcelona, convocat pel grup Once de Noviembre —en al·lusió a la data d'execució dels anomenats "màrtirs de Chicago". En aquest segon certamen, el tema del concurs número XIII que es convocava tenia la intenció de trobar un himne revolucionari anarquista.

El va guanyar Rafael Carratalà Ramon (1859-1909), un tipògraf i periodista alacantí, socialista i maçó que havia publicat ja altres himnes a la revista *La Nueva Era*. El popularitzat com a "Hijos del pueblo" es presentà al concurs amb el títol d'"Himno revolucionario anarquista", amb el lema "Si no hay arte, hay corazón" i signat amb les inicials de Carratalà, R. C. R. Ell mateix era autor de la música i es va estrenar en la festa que va cloure el certamen. Ben aviat, l'himne esdevingué molt popular i es convertí en l'himne anarquista per excel·lència dels obrers catalans al sud dels Pirineus. Josep Mas-Gomeri n'escrigué una versió catalana el 1905, publicada segons ell a *La Tramontana* en aquell moment i tornada a publicar al *Diari del Poble* d'Igualada el setembre de 1936 sense que aconseguís popularitzar-lo. Majoritàriament, "Hijos del pueblo" es cantà en castellà i s'estengué tant a l'Estat espanyol com als països de parla castellana d'Amèrica.

Guanyavents, poeta popular anarquista

Emili Guanyavents i Jané (1860-1941), que també signava en els seus primers anys com a Guanyabens, va ser un dels poetes anarquistes més populars del darrer terç del segle XIX entre els ambients obrers a Catalunya. Recitava els

seus poemes en festes literàries populars, vetllades lliurepensadores, en celebracions de centres obrers anarquistes i en inauguracions d'escoles racionalistes. Era tipògraf i bakunista, militant sindicalista i periodista que publicava en periòdics que anaven del catalanisme a l'anarquisme, l'espiritisme o, ja a la dècada dels noranta del segle XIX, pròpiament culturals i literaris. A partir de 1892, es distancià de l'anarquisme i mantingué, en canvi, les seves relacions amb el catalanisme i amb el seu vessant més literari i lingüístic. Els seus poemes els recollí en dos volums, *Alades* (1897) i *Voliaines* (1903), i el 1910 publicà un recull de traduccions de poesia francesa amb el títol de *Trasplantades*.

El maig de 1899, el Centre Escolar Catalanista anuncià que obriria un concurs “convocant els poetes per fer la lletra nova de l'himne «Els Segadors»”; qui el guanyés seria premiat amb una falç d'or. Finalment, va ser la revista *La Nació Catalana* qui va organitzar el concurs, amb un bon nombre de patums literàries en contra del canvi de lletra, com Verdaguer o Francesc Matheu. En les bases del concurs es deia que guanyaria “la millor composició en vers que, simbolitzant en valentes estrofes les aspiracions nacionalistes de Catalunya, s'adapti bé a la melodia popular” i que inclogués “els desitjos que sent Catalunya de reconquerir sa personalitat perduda i que amb son esforç la deslliurin del jou que avui sofreix”. S'hi presentaren vint-i-nou lletres però el concurs —segons Joan Lluís Marfany— fou declarat desert tot i que el jurat concedí dues mencions especials, o bé el guanyà Emili Guanyavents —segons altres fonts com Salvador Pueyo o Oriol Martorell. En tot cas, la versió de Guanyavents, allunyat en aquell moment de l'anarquisme però poeta conegut per les postures obreristes i radicals que l'havien convertit en un reconegut poeta anarquista, va ser la que acabà imposant-se, sobretot a partir del seu cant en públic, del seu cant sovint al costat de “La Marsellesa”, i de la repressió que es desencadenà en alguns moments contra la seva execució pública. En aquest sentit, van ser els cors més avançats i renovadors del catalanisme com Catalunya Nova els que en van popularitzar la lletra i van estendre el “quan convé, seguem cadenes”, mentre que altres com l'Orfeó Català no començaren a cantar la lletra de Guanyavents fins als primers anys de la Segona República.

“A les barricades”

“La Varsoviana” (“A les barricades”) és una cançó composta en una pressó de Varsòvia, l'any 1883, pel poeta polonès Waław Święicki. La cançó es basà en un tema popular de Polònia en un moment en què els obrers polonesos lluitaven alhora tant pels seus drets en el món laboral com en contra de l'ocupació russa. La primera vegada que es va cantar públicament va ser a la manifestació obrera del 2 de març del 1885 a Varsòvia, es popularitzà i es va versionar a tot Europa com a conseqüència de la solidaritat del moviment obrer amb Polònia.

El novembre de 1933, el suplement de la revista *Tierra y Libertad* en publicà la partitura, amb el nom de *Marcha triunfal. A las barricadas*, traduïda i adaptada al castellà per Valeriano Orobón Fernández. Josep Pedreira recorda a *Soldats catalans a la Roja i Negra* que a la columna anarquista amb què estigué al front d'Aragó cantaven l'himne en castellà canviant el darrer vers "Per la victòria de la Confederació!" per les paraules "Per la victòria de la CNT i la FAI!". Tant "A les barricades" com "Fills del poble" van ser enregistrats el 10 de setembre de 1936 per l'Orfeó Català al Palau de la Música, a petició de destacats membres de la CNT-FAI, en un enregistrament dirigit per Francesc Pujol.

Josep Mas Gomeri (1880-1940) va ser l'autor de la versió catalana tant de "Fills del poble" com d'"A les barricades". Era un precoç militant anarquista que va defensar la catalanitat de l'anarquisme amb totes les seves armes, que bàsicament eren les armes de la ploma. Escrigué a molts periòdics però destacà, sobretot, com a director d'*Avenir* (1905), *En Titella* i *Tierra y Libertad* (1916), tot i que escriví a molts altres com *El Productor*, *La Revista Blanca*, algunes de les diverses èpoques de *La Tramontana* després de Lluçanès, *Solidaridad Obrera*, *El Porvenir del Obrero*, *Orto*, *Terra Lliure* i *Catalunya*. És autor de l'assaig *Galileu, Eppur si muove. Refutación del libro "La Razón contra la anarquía"*, publicat el 1906, que segons Ferran Aisa és un clàssic introbable de l'anarquisme ibèric. Mas-Gomeri participava en les tertúlies del Cafè Español de Barcelona i va destacar, sobretot, com a periodista i dibuixant, tot i que treballava en la metal·lúrgia. Al costat de Cortiella o sol, defensà sempre la utilització del català per part dels anarquistes.

Les lletres catalanes dels himnes anarquistes

La Campana

(AINAUD, 1979: 66-67. Vegeu: <https://vimeo.com/51625072>)

Ja la campana sona,
lo canó ja retrona...
Anem, anem, republicans, anem!
A la victòria, anem!
Ja és arribat lo dia
que el poble tant volia;
fugiu, tirans, lo poble vol ser rei.

Ja la campana sona...

La bandera adorada
que jau allí empolvada,
correm, germans, a l'aire enarbolem!

Ja la campana sona...

Mireu-la que és galana
l'ensenyà ciutadana,
que llibertat nos promet, si l'alcem.

Ja la campana sona...

Lo garrot, l'escopeta,
la falç i la forqueta,
oh, catalans!, amb valor empunyem!

Ja la campana sona...

La cort i la noblesa,
l'orgull de la riquesa,
caiguin d'un cop fins al nostre nivell!

Ja la campana sona...

La milícia i lo clero,
no tinguin més que un *fuero*:
lo poble sols d'un altre és lo rei.

Ja la campana sona...

Los públics funcionaris
no tinguem amos varis:
depenguem tots del popular congrés.

Ja sona la campana...

Los ganduls que es mantenen
del poble i *luego* el venen,
morin cremats, sinó pau no tindrem.

Ja sona la campana...

Un sol *pago* directe
i un sol ram que el col·lecte:
tothom d'allí serà pagat com deu.

Ja sona la campana...

Que pagui qui té renda
o bé alguna prebenda:
lo qui no té tampoc deu pagar res.

Ja sona la campana...

Lo delme, la gabella,
lo dret de la portella.
No, jornalers, mai més no pagarem!

Ja la campana sona,
lo canó ja retrona....
Anem, anem, republicans, anem!

A la victòria, anem!

La Marsellesa

(AINAUD, 1979: 66-67. Vegeu <https://soundcloud.com/musicadelsavis/fills-de-la-terra-catalana>)

I

A l'arma, a l'arma, fills del poble,
lo jorn de glòria ja ha arribat!
Pels tirans alça xusma innoble
sos pendons enllotats en sang.
Oïu, oïu, com fer udola
l'esbars famèlic d'eixos llops.
Lo poble apura el fel a glops
i encès de ràbia i el cor tremola.
A l'arma, ciutadans!
Alcem lo sometent!
Lo airat jovent
banya ses mans
en sang de vils tirans!
Trosseja coratjós
lo poble
son jou ignominiós!

II

Fills de la terra catalana,
abans morir que ser esclaus!
Sona ja l'alarmant campana!
Muïren ja els opressors malvats!
De nou a indigne vassallatge
vol enjunyir-nos bando (sic) astut:
Malhaja el poble si un minut
suporta estúpid tal ultratge!
A l'arma, ciutadans!
Alcem lo sometent!
Lo airat jovent
banya ses mans
en sang de vils tirans!
A l'arma, a l'arma, fills del poble,
lo jorn de glòria ja ha arribat!

III

Rompam la inèrcia que ens degrada!
 Lo poble lliure és poble fort.
 Llibertat, llibertat aimada,
 en ton foc s'han templat ja els cercs!
 Baix tos pendons, cantar victòria
 podrem al fi de greus fatics;
 i a l'expirar tos enemics
 veuran ton triumfo i nostra glòria.
 A l'arma, ciutadans!
 Alcem lo sometent!
 Lo airat jovent
 banya ses mans
 en sang de vils tirans!
 Avant lo poble denudat!
 Lluitem per nostra llibertat!
 Avant lo poble!
 Lo jorn de glòria ja ha arribat!
 Avant!

Fills del poble

(DALMAU, 2013: 63-83)

Avant, fills del poble no més amargures,
 no més opressió que la vida ens consum;
 no més esclavatge ni antigues negrures,
 fora tenebres!, que brilli la llum!
 Fundem nova Era feliç i eterna
 amb drets i deures iguals tothom;
 i la raça humana robusta i fraterna,
 de la Justícia exalti el nom.

Ah! Avant! Avant!
 Poble potent!
 Fem-ne foguera
 de l'existent!
 I revoltats, alcem ben alt
 el crit de Revolució social.
 Terra és de tots,
 de tots jardí;
 l'usurpador
 ha de sucumbir.
 Fem-lo vivent
 el nostre cant!
 Poble potent
 avant, avant!
 Avant! Avant!
 poble potent!

Fem foguera de l'existent!
 I revoltats, alcem ben alt
 el crit de revolució social.
 Terra és de tots;
 de tots jardí;
 l'usurpador
 ha de sucumbir.
 Fem-lo vivent
 el nostre cant!
 Poble potent
 avant, avant!
 No més existència de lleis maleïdes
 fetes per lladres guiats a llurs fins
 i clergos i clergues acabin llurs vides
 que són pel poble un feix d'assassins.
 Formem de la Terra un món d'harmonia,
 on lliuri regnin Treball i Amor
 i visquin els pobles en dolça Anarquia
 que és per natura la germanor.
 Avant! Avant!
 poble potent!
 Fem-ne foguera
 de l'existent!
 I revoltats, alcem ben alt
 el crit de revolució social.
 Terra és de tots,
 de tots jardí;
 l'usurpador
 ha de sucumbir.
 Fem-lo vivent
 el nostre cant!
 Poble potent
 avant, avant!

Els segadors

Catalunya, triomfant,
 tornarà a ser rica i plena!
 Endarrere aquesta gent
 tan ufana i tan superba!

Bon cop de falç!
 Bon cop de falç, defensors de la terra!
 Bon cop de falç!

Ara és hora, segadors!
 Ara és hora d'estar alerta!

Per quan vingui un altre juny
esmolem ben bé les eines!

Bon cop de falç!
Bon cop de falç, defensors de la terra!
Bon cop de falç!

Que tremoli l'enemic
en veient la nostra ensenya:
com fem caure espigues d'or,
quan convé seguem cadenes!

Bon cop de falç!
Bon cop de falç, defensors de la terra!
Bon cop de falç!

A les barricades

(AISA, 2013: 7)

Negres tempestes agiten els aires
núvols sinistres ens ceguen l'esguard,
encara que us esperi la mort més cruenta
contra l'adversari haurem de lluitar.

L'única riquesa és la llibertat
i cal defensar-la amb coratge i amb fe.
Alta la bandera revolucionària
que sens repòs ens mena al triomf del nostre anhel.

Dempeus, tot el poble! Tots a la lluita!
esfondrem amb fúria la reacció!

A les barricades! A les barricades! Per la victòria de la Confederació!
A les barricades! A les barricades! Per la victòria de la Confederació! A les barricades!

Bibliografia

- AINAUD DE LASARTE, Josep Maria, "Què cantaven els revolucionaris catalans del XIX?", *L'Avenç*, 17, juny 1979, pp. 66-67 (vegeu <https://vimeo.com/51625072>).
- AISA PÀMPOLS, Ferran, "Josep Mas Gomeri, poeta i anarquista català", *Revista de Catalunya*, 99, juliol-agost de 2008, p. 22.
— CNT, *la força obrera de Catalunya*, Editorial Base, Barcelona, 2013.
- ANGUERA, Pere, *Els Segadors. Com es crea un himne*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2010.
- AYATS, Jaume, *Els segadors. De cançó eròtica a himne nacional*, Editorial L'Avenç, Barcelona, 2011.
- CABET, Étienne, *Viaje a Icaria* (traducció de Narcís Monturiol i Francisco J. Orellana), Ediciones Orbis SA, Barcelona, 1985.
- DALMAU I RIBALTA, Antoni, "El míting anarquista, una forma de cultura popular (Barcelona, al tombant de segle XX)", *Revista Catalana d'Història*, 6, 2013, pp. 63-83.
- GUANYAVENTS, Emili, *Alades*, Tipografia L'Avenç, Barcelona, 1897.
— *Voliaines*, Imp. Tobella & Costa, Barcelona, 1903.
— (traductor), *Trasplantades*, Biblioteca Popular L'Avenç, Barcelona.
- ÍÑIGUEZ, Miguel, *Enciclopedia histórica del anarquismo español*, Asociación Isaac Puente, Vitòria, 2008, 3 vols.
- MARFANY, Joan-Lluís, *La cultura del catalanisme*, Editorial Empúries, Barcelona, 1996.
- PEDREIRA, Josep, *Soldats catalans a la Roja i Negra (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Biblioteca Serra d'Or, Barcelona, 2003.
- POBLET, Josep Maria, *Josep Anselm Clavé i la seva època (1824-1874)*, Editorial Dopesa, Col·lecció Pinya de Rosa, Barcelona, 1973.
- TERRADAS, Abdó, *L'Esplanada i El rei Micomicó*, Editorial Curial, Biblioteca Popular, Barcelona, 1987.

